

Aanbevelingen bij het onderzoeksrapport “Focus op Dutchbat III”

Door de onafhankelijke begeleidingscommissie
onder leiding van Hans Borstlap,
op verzoek van de minister van Defensie

Den Haag, 14 december 2020

Deze aanbevelingen verschijnen bij het rapport “Focus op Dutchbat III. Onderzoek naar het welzijn van Dutchbat III-veteranen en de behoefte aan zorg, erkenning en waardering” door ARQ Nationaal Psychotrauma Centrum

Inhoud

1. Inleiding.....	3
2. Reflectie op het onderzoek.....	5
3. Constateringen en overwegingen.....	7
4. Aanbevelingen.....	9
5. Tot slot.....	19
Bijlage 1. Aanleiding, uitgangspunten, doel- en vraagstelling van het onderzoek.....	21
Bijlage 2. Opdracht aan de begeleidingscommissie.....	23
Bijlage 3. Samenstelling begeleidingscommissie.....	25

1. Inleiding

De missie van Dutchbat III in 1995 was in meer dan één opzicht bijzonder. De val van Srebrenica, het verdrijven en deporteren van de daar wonende bevolking en de daarop volgende genocide buiten het zicht van Dutchbat III, was een groot drama voor de plaatselijke bevolking en verbijsterde de wereld. Dit drama heeft diepe sporen nagelaten bij de nabestaanden en leden van de gemeenschap van Srebrenica. Ook de betrokken militairen zijn er diep door geraakt, net als de toenmalige politieke besluitvormers en de Nederlandse samenleving.

Het NIOD-rapport en andere onderzoeken¹ maakten duidelijk dat het bataljon in bijzonder moeilijke omstandigheden heeft moeten opereren. Door het ontbreken van daadkracht van de internationale gemeenschap was het bataljon niet in staat het tij te keren. Gedurende de afgelopen 25 jaar bleek verschillende malen dat veel Dutchbat III-veteranen nog dagelijks te kampen hebben met de gevolgen van de missie.

Deze feiten en omstandigheden zijn voor de minister van Defensie aanleiding geweest om onderzoek te laten doen naar de kwaliteit van leven van Dutchbat III-veteranen en de invloed die de missie op hun leven heeft (gehad).² Het doel is om te achterhalen of er voor de Dutchbat III-veteranen aanvullende maatregelen nodig zijn op het gebied van erkenning, waardering en zorg. In het onderzoek zijn ook de ervaringen van het thuisfront meegenomen. Het onderzoek is uitgevoerd door ARQ Nationaal Psychotrauma Centrum. Op 14 december 2020 hebben de onderzoekers de resultaten aangeboden aan de minister van Defensie.

Uit het onderzoek "Focus op Dutchbat III" van ARQ Nationaal Psychotrauma Centrum blijkt dat 25 jaar na de missie in Srebrenica één op de drie Dutchbat III-veteranen behoefte heeft aan zorg of ondersteuning. De overgrote meerderheid van de veteranen geeft aan dat deze behoefte geheel of gedeeltelijk samenhangt met de Dutchbat III-uitzending. Eén op de vijf veteranen ervaart dusdanig veel problemen op diverse levensgebieden dat hun algehele kwaliteit van leven onvoldoende is. Een andere conclusie is dat twee derde van de Dutchbat III-veteranen behoefte heeft aan aanvullende initiatieven op het gebied van erkenning en

---

¹ Zie met name: Srebrenica: een 'veilig' gebied. Reconstructie, achtergronden, gevolgen en analyses van de val van een Safe Area (NIOD, 2002); Missie zonder vrede (parlementaire-enquêtecommissie Srebrenica, 2003).

² Zie bijlage 1 voor de aanleiding, uitgangspunten en de doel- en vraagstelling voor het onderzoek.

waardering; ze voelen zich onvoldoende gewaardeerd door het ministerie van Defensie, de overheid en de samenleving. Het negatieve beeld van Dutchbat III, dat volgens hen ook in de media heerst, heeft daarbij een grote rol gespeeld. Sommige veteranen hebben of hadden veel last van het negatieve imago.

De minister heeft voor de begeleiding van dit onderzoek een onafhankelijke commissie ingesteld met als opdracht: "De begeleidingscommissie van het onderzoek naar de (zorg)behoefte van Dutchbat-III militairen ziet erop toe dat het onderzoek conform het goedgekeurde voorstel wordt uitgevoerd. Daarnaast bewaakt de commissie de kwaliteit van het onderzoek en speelt een rol bij de ondersteuning van het onderzoek. De begeleidingscommissie geeft duiding aan het onderzoeksrapport van de onderzoeksinstelling en geeft de opdrachtgever van het onderzoek advies en aanbevelingen."^{3,4} In deze nota reflecteert de commissie op het onderzoek en presenteert ze zeven aanbevelingen.

---

³ Zie bijlage 2 voor de opdracht aan de begeleidingscommissie.

⁴ Zie bijlage 3 voor de samenstelling van de begeleidingscommissie.

2. Reflectie op het onderzoek

De begeleidingscommissie stelt vast dat de wijze waarop de resultaten zijn verkregen alleszins voldoet aan de eisen die daaraan zijn gesteld. Het onderzoek geeft relevante inzichten in de huidige kwaliteit van leven van Dutchbat III-veteranen, hoe zij erkenning en waardering ervaren en hoe zij de mediaberichtgeving omtrent hun missie en hun functioneren tijdens de missie ervaren. Ook geeft het onderzoek op deze gebieden relevante inzichten in de situatie van het thuisfront. Het onderzoek biedt een veelomvattend beeld van Dutchbat III-veteranen en hun thuisfront en is het eerste onderzoek dat op deze wijze en op deze schaal beschikbaar is. Voorts geeft het onderzoek aan welke lessen op basis van deze inzichten getrokken kunnen worden.

Aan het onderzoek hebben 430 van de 763 uitgenodigde veteranen deelgenomen. Ook hebben 252 leden van het thuisfront deelgenomen aan het onderzoek. De commissie stelt vast dat de respons hoog is en spreekt haar dank en respect uit richting de veteranen en hun thuisfront voor de bereidheid om hun ervaringen via dit onderzoek te delen.

De planning voor het onderzoek is gemaakt in 2019, vóór de COVID-pandemie. Het is een bijzondere prestatie dat de onderzoekers kans hebben gezien het onderzoek ondanks de pandemie vrijwel volgens plan uit te voeren. De commissie is het onderzoeksteam van ARQ Nationaal Psychotrauma Centrum daarvoor buitengewoon erkentelijk.

3. Constateringen en overwegingen

De militairen van Dutchbat III hebben in bijzondere omstandigheden moeten functioneren. Een combinatie van factoren leidde in juli 1995 tot de overrompeling van de enclave. De eenheid raakte in omstandigheden waarop zij niet was voorbereid noch daarvoor toereikend was bewapend en ze ontbeerde steun van buiten waardoor nagenoeg het onmogelijke van de militairen werd gevraagd. De pijnlijke afloop van de missie en de bijbehorende omstandigheden maakten de missie anders dan andere. De missie heeft tot 25 jaar na dato sporen nagelaten bij de veteranen en hun thuisfront. Deze bijzondere context rechtvaardigt naar de mening van de commissie ten volle dit onderzoek. De resultaten van dit onderzoek maken duidelijk hoe groot het belang is van toegesneden erkenning, waardering en zorg voor de betrokken veteranen en hun thuisfront.

Het onderzoek laat ook zien dat de wonden niet meer (volledig) zullen helen bij alle betrokken veteranen en hun thuisfront. In die zin zijn de gebeurtenissen in en rond de enclave Srebrenica nooit af te sluiten. Niettemin stelt de commissie vast dat veel Dutchbat III-veteranen in staat zijn gebleken de gebeurtenissen te verwerken en goed te kunnen functioneren. Wel geven deze veteranen aan dat zij de ervaringen uit 1995 in hun herinnering meedragen en/of er steeds aan herinnerd worden.

Bovendien maakt het onderzoek duidelijk dat velen tot op de dag van vandaag moeite hebben met de manier waarop Defensie communiceert over de val van Srebrenica. Alhoewel het communicatiebeleid van Defensie geen onderdeel was van het onderzoek, onderkent de commissie dat midden jaren negentig de rol van de directie voorlichting en communicatie van het ministerie van Defensie minder ontwikkeld was dan nu. Mede op basis van het NIOD-onderzoek⁵ is de communicatie van Defensie, ook in tijden van crises, verder geprofessionaliseerd en daardoor verbeterd. Er is meer openheid en Defensie houdt nadrukkelijker rekening met het draagvlak bij de bevolking voor missies. Middels doelgroepenbeleid in de communicatie spreekt Defensie erkenning en waardering uit zowel richting specifieke doelgroepen (waaronder militairen en hun thuisfront) als richting de samenleving. Toch ziet de commissie op basis van het onderzoeksrapport aanknopingspunten om de voorlichting en communicatie door het ministerie van Defensie te verbeteren, namelijk door meer acht te slaan op zowel de feiten tijdens en na missies als op

---

⁵ Srebrenica: een 'veilig' gebied. Reconstructie, achtergronden, gevolgen en analyses van de val van een Safe Area (NIOD, 2002)

het karakter van de missie. Defensie moet zich meer rekenschap geven van de weerslag van communicatie op betrokken militairen en hun thuisfront, op veteranen en op de samenleving. De beeldvorming over moeilijke missies vraagt ook jaren na dato een actieve, op feiten gebaseerde benadering van Defensie richting alle doelgroepen.

Het onderzoek beschrijft vooral de situatie zoals de Dutchbat III-veteranen die *nu* (nog) ervaren. De aanleiding voor dit onderzoek ligt evenwel ruim 25 jaar geleden. Sinds 1995 is het veteranenbeleid aanzienlijk aangescherpt en verdiept. In dit verband zijn de Veteranenwet (2012) en het Veteranenbesluit (2014) in het bijzonder relevant. De commissie heeft daarvan kennisgenomen en vindt dat de wetgever en tal van betrokken organisaties de afgelopen jaren grote inzet hebben betoond om veteranen de erkenning, waardering en zorg te geven die zij verdienen. Bij het formuleren van haar aanbevelingen heeft de commissie rekening gehouden met die ontwikkelingen. De commissie is van oordeel dat er thans geen behoefte is aan nieuw beleid. De onderzoeksresultaten bieden wel aanknopingspunten voor verbeteringen in de uitvoering van het veteranenbeleid.

De commissie heeft zeven aanbevelingen geformuleerd, die alle gestoeld zijn op het onderzoek en op de ervaringen van Dutchbat III-veteranen. De eerste vier aanbevelingen gaan over het aanscherpen en verbeteren van de uitvoering van het beleid voor alle veteranen en hun thuisfront. De daaropvolgende drie aanbevelingen zijn specifiek gericht op de erkenning, waardering en zorg voor Dutchbat III-veteranen en hun thuisfront.

4. Aanbevelingen

Breed leeft bij Dutchbat III-veteranen het gevoel dat men met een onrealistisch mandaat en ontoereikende middelen naar een oorlogsgebied is gestuurd. En daarna, na terugkeer, door het ministerie van Defensie, de regering, het parlement en de media in de kou is gezet, onder meer doordat onjuiste berichtgeving over het functioneren van de eenheid in de media niet of onvoldoende is weersproken. Een gevolg is dat de beeldvorming rond de gebeurtenissen en de rol van Dutchbat III, de Nederlandse overheid, de partijen in het conflict in Bosnië, de Verenigde Naties en de internationale gemeenschap, sterk gekleurd is geweest.

De commissie is zich ervan bewust dat er al diverse rapporten⁶ zijn uitgebracht over de politieke besluitvorming die midden jaren negentig leidde tot de uitzending van Dutchbat naar voormalig Joegoslavië. In de afgelopen jaren zijn de voorwaarden voor besluitvorming over uitzendingen aanzienlijk aangescherpt.⁷ De commissie wil wijzen op een aspect dat veelal niet in deze rapporten is opgenomen, maar naar haar oordeel wel van grote invloed is op de verwachtingen die veteranen, hun thuisfront en burgers in het algemeen hebben over uitzendingen naar conflictgebieden. De situatie na de besluitvorming kan zich anders ontwikkelen dan voorzien en dat vereist dat de regering en het parlement daar duidelijk over communiceren.

De missie van Dutchbat III was, net als vele andere missies waaraan Nederland heeft bijgedragen, een missie ter handhaving of bevordering van de internationale rechtsorde. In de loop van de periode dat Dutchbat III haar missie uitvoerde, bleek de situatie aanzienlijk te verslechteren en zelfs uit te monden in een aanval die bij de voorbereiding op de missie nauwelijks voorstelbaar was. In het algemeen geldt dat de situatie in gebieden waar de militairen tijdens dergelijke missies moeten optreden in de praktijk nadrukkelijk anders kan zijn dan “de politiek” op voorhand denkt, of tijdens en na de missie soms wil doen voorkomen. Tijdens de missie kan er - al dan niet plaatselijk en tijdelijk - gewapende strijd

---

⁶ Met name: Srebrenica: een ‘veilig’ gebied. Reconstructie, achtergronden, gevolgen en analyses van de val van een *Safe Area* (NIOD, 2002); Missie zonder vrede (parlementaire-enquêtecommissie Srebrenica, 2003).

⁷ Zie bijvoorbeeld: Toetsingskader voor uitzending vredesmissies en de aanvullingen daarop; Brief van de regering aan de Staten-Generaal over de inzet of het ter beschikking stellen van de krijgsmacht ter handhaving of bevordering van de internationale rechtsorde. Daaronder is begrepen het vooraf verstrekken van inlichtingen over de inzet of het ter beschikking stellen van de krijgsmacht voor humanitaire hulpverlening in geval van gewapend conflict (de zogeheten artikel 100-brief). Tweede kamer der Staten Generaal, no. 29521, 23-05-2014.

zijn met alle wreedheid en verschrikkingen van dien. Het gevaar is dan groot dat de verwachtingen waarmee militairen worden uitgezonden veel rooskleuriger zijn beschreven dan ook maar enigszins tijdens de missie blijkt; in het bijzonder wanneer het beoogde effect van de missies achterwege blijft, of als - zoals bij Dutchbat III - blijkt dat zich omstandigheden voordoen die niet stroken met het mandaat en de opdracht. Defensie moet te allen tijde voorkomen dat een situatie kan ontstaan, dat bij terugkomst de militairen het moeten ontgelden, omdat in de besluitvorming en communicatie onvoldoende bekendheid is gegeven aan de realiteit van de omstandigheden. De (mogelijke) effecten van dit laten voortbestaan van een onjuist beeld op de militairen en hun thuisfront mogen niet worden onderschat. Het is zaak om daar nadrukkelijk oog voor te hebben.

Aanbeveling 1: Vermijd als regering en parlement een te rooskleurige voorstelling van zaken bij de besluitvorming over voorgenomen missies en tijdens de uitvoering van missies; wees realistisch over de omstandigheden, de risico's en gevaren. Benoem de feiten en wees reëel in de beeldvorming. Onderken tijdig wanneer het draagvlak en aanvankelijke verwachtingen tijdens missies anders uitpakken en neem in voorkomende gevallen adequate maatregelen zowel naar de samenleving als naar militairen en hun thuisfront.

Een goede beeldvorming in de samenleving over missies en de inzet van militairen is van belang. Daartoe dragen veteranen van verschillende missies bijvoorbeeld via het programma Veteraan in de Klas⁸ bij aan meer kennis in de samenleving. In een persoonlijk verhaal vertellen deze veteranen over de inzet en de omstandigheden waarin zij hebben moeten werken. Via dit programma zijn op die manier de afgelopen jaren onder meer tienduizenden jongeren op het basis-, voortgezet - en hoger onderwijs bereikt.

Een veelomvattend juist verhaal van de kant van Defensie dat recht doet aan de gebeurtenissen en daarmee aan Dutchbat III ontbreekt echter nog in de ogen van veel Dutchbat III-veteranen. De recente tv-uitzendingen⁹ van Coen Verbraak worden door veel Dutchbat III-veteranen gezien als een welkome uitzondering waarin “het echte verhaal” wordt verteld. Uit het onderzoek blijkt overduidelijk dat het effect van de communicatie – of het gebrek eraan door bijvoorbeeld onjuistheden niet te weerspreken – tot (additionele) schade kan leiden bij de betrokken militairen en hun thuisfront. Defensie heeft daarbij als werkgever een bijzondere verantwoordelijkheid: de erkenning, waardering en zorg voor militairen en veteranen en hun thuisfront begint al bij de communicatie voor, tijdens en direct na de missie.

Aanbeveling 2: Sta als ministerie van Defensie voor je personeel, in het bijzonder wanneer er aantoonbare onjuistheden over hun functioneren in de media naar voren komen en weerspreek die onjuistheden. Draag als ministerie van Defensie bij aan een juiste beeldvorming over de missie en het functioneren van militairen daarin door de verschillende doelgroepen in de samenleving voor, tijdens en na de missie actief te informeren en door actief deel te nemen in de publieke discussie daarover. Blijf dat langdurig doen bij missies met een bijzonder karakter die tot beroering in de samenleving en de wereld hebben geleid.

---

⁸ <https://www.veteraneninstituut.nl/educatie/>

⁹ Het gaat om de driedelige documentaireserie “Srebrenica - de machteloze missie van Dutchbat”, uitgezonden op NPO2 door BNNVARA op 6, 7 en 8 juli 2020.

Het onderzoek maakt duidelijk dat het vertrouwen van veel veteranen in hun (voormalig) werkgever geschaad is doordat Defensie in hun ogen niet of onvoldoende voor de veteranen is gaan staan. Dit gebrek aan vertrouwen staat de erkenning, waardering en zorg in de weg, omdat veteranen zich afkeren van Defensie of de organisaties die betrokken zijn bij de uitvoering van het veteranenbeleid. In dat verband heeft dit en ander onderzoek ook duidelijk gemaakt dat veteranen serieus genomen willen worden als ze zich melden met uitzendgerelateerde zorg- of ondersteuningsbehoeften of als ze zich in een keuringstraject bevinden. Ook door een gebrek aan erkenning en waardering tijdens de zorg en ondersteuning of door problemen in de uitvoering van de zorg en ondersteuning kan een gebrek aan vertrouwen bij de veteraan ontstaan.¹⁰

Aanbeveling 3: Het ministerie van Defensie en alle betrokken organisaties bij de uitvoering van het veteranenbeleid moeten voorkomen dat zij tegenstanders worden van de veteraan. Doelstelling is: een effectieve erkenning, waardering van de veteraan en een aanbod aan zorg en ondersteuning dat past bij de individuele vragen en behoeften van de veteraan.

Onderzoek als ministerie van Defensie welke veranderingen nodig zijn in de huidige organisatie en aanpak van het veteranenbeleid om dit doel te realiseren. Doe dit in samenspraak met de organisaties die betrokken zijn bij de uitvoering van het veteranenbeleid en in overleg met de Inspecteur-Generaal der Krijgsmacht, tevens Inspecteur der Veteranen, en de Veteranenombudsman.

---

¹⁰ Veteraan, hoe gaat het met u? (Veteraneninstituut, 2019); Advies 24 van de Raad voor civiel-militaire Zorg en Onderzoek (2017).

Uit het Dutchbat III-onderzoek en andere recente onderzoeken¹¹ komt naar voren dat veteranen vanwege de uitzending zorg- en ondersteuningsbehoeften kunnen hebben op diverse levensgebieden. Het gaat vaak niet alleen om psychische - en lichamelijke behoeften maar ook behoeften op financieel vlak, sociale contacten, werk en vrijetijdsbesteding. Dit pleit voor zorg en ondersteuning op maat, dus gericht op het individu. Goede inventarisatie van zorg- en ondersteuningsbehoeften op alle levensgebieden, meedenken over de beste aanpak hoe deze behoeften in te vullen en persoonlijke begeleiding naar passende zorg of ondersteuning is hierbij van belang. Ook van belang is het bieden van actieve nazorg na het afsluiten van een zorg- of ondersteuningstraject door na enige tijd na te gaan of de zorg of ondersteuning het gewenste effect heeft gehad en of er nog aanvullende behoeften zijn.

Verder blijkt uit dit en andere recente onderzoeken dat voor een substantieel deel van de veteranen met zorg- en ondersteuningsbehoeften soms erg veel tijd zit (vijf jaar of meer) tussen het ontstaan van klachten en het eerste contact met de hulpverlening. Het is belangrijk dat deze tijd zo kort mogelijk is. Bovendien blijken sommige veteranen blokkades te ervaren om hulp in te roepen, waaronder het gevoel van stigma. Het thuisfront en het netwerk rondom de veteraan kunnen een belangrijke rol spelen bij hoe veteranen omgaan met eventuele uitzendgerelateerde klachten door bij te dragen aan vroege signalering en ondersteuning bij het zoeken naar hulp.

---

¹¹ Veteraan, hoe gaat het met u? (Trimbos-instituut, 2015, Veteraneninstituut, 2019); Welzijn en zorgbehoefte van de ISAF-veteraan (Ministerie van Defensie, 2019).

Aanbeveling 4: Ondersteun als Nederlands Veteraneninstituut de postactieve veteraan en het netwerk rondom de veteraan (zoals het thuisfront, collega-veteranen, nuldelijnsondersteuning, veteranenorganisaties en huisarts) door te blijven investeren in meer kennis en bewustzijn onder veteranen en hun netwerk over de mogelijke negatieve gevolgen van uitzending voor veteraan en thuisfront en de (h)erkenning ervan.¹² Doe dat ook over de beschikbaarheid van laagdrempelige ondersteuning en advies bij uitzendinggerelateerde zorg- en ondersteuningsbehoeften via het Veteranenloket.¹³ Draag zodoende bij aan het zo kort mogelijk houden van de tijd tussen het ontstaan van klachten en het zoeken van hulp en aan de vindbaarheid van de beschikbare zorg en ondersteuning. Blijf als Nederlands Veteraneninstituut investeren in mogelijkheden om postactieve veteranen actief te benaderen en naar zorg en ondersteuning te geleiden wanneer deze veteranen in ernstige problemen verkeren maar desondanks geen hulp zoeken.

---

¹² Voor actief dienende veteranen en hun thuisfront zijn deze aspecten geborgd in de artikelen 3 en 4 van de Veteranenwet (2012).

¹³ Idem.

Een deel van de Dutchbat III-veteranen met zorg- en ondersteuningsbehoeften ontvangt geen professionele hulp terwijl ze deze wel willen. Zowel uit dit onderzoek, als uit recente andere onderzoeken, komen verschillende mogelijke oorzaken naar voren, zoals het aanbod dat niet goed aansluit bij de behoeften en de negatieve ervaringen rondom eerdere zorg en/of keuringen voor uitkeringen. Voorts komt ook in dit onderzoek naar voren dat de geboden hulp niet altijd aansluit bij de vraag, en dat veteranen niet altijd bij machte zijn om hun hulpvraag goed onder woorden te brengen. Dit laatste vraagt tijd, expertise en professionele ondersteuning en pleit wederom voor maatwerk. Ook een deel van het thuisfront ervaart nog problemen vanwege de uitzending.

Aanbeveling 5: Stuur als ministerie van Defensie alle Dutchbat III-veteranen en hun thuisfront een brief met daarin een expliciete uitnodiging aan hen die vanwege de uitzending nog professionele hulp behoeven, maar dit nog niet (voldoende) hebben gekregen, om contact op te nemen met het Veteranenloket. Laat het Veteranenloket vervolgens onderzoeken op welke wijze invulling kan worden gegeven aan de (aanvullende) behoefte aan zorg en ondersteuning bij de veteraan of het thuisfront.

Nog altijd worstelt een deel van de Dutchbat III-veteranen met de ervaringen rondom de missie en de betekenis van die ervaringen in hun leven. In het verleden hebben veteranen van missies naar het voormalig Joegoslavië en van andere missies deelgenomen aan, of individueel initiatief genomen tot, een terugkeerreis naar hun toenmalig missiegebied. Dergelijke reizen kunnen bijdragen aan het betekenis geven aan eerdere ervaringen en verwerking van het verleden door confrontatie met de situatie ter plaatse, het contact met andere veteranen en de bevolking aldaar. Dit is door verschillende veteranen in het onderzoek als zodanig aangegeven.

Aanbeveling 6: Organiseer en faciliteer voor Dutchbat III-veteranen en hun thuisfront die daaraan behoefte hebben een terugkeerreis naar Srebrenica. Financier als ministerie van Defensie de kosten van de organisatie en de begeleiding voor, tijdens en na afloop van de terugkeerreis.

Onder de Dutchbat III-veteranen leeft een brede wens tot erkenning en waardering, die hen tot nu toe is onthouden of onvoldoende ten deel is gevallen. Hoe die wens moet worden ingevuld, verschilt echter tussen veteranen. De commissie leidt uit het onderzoek af, dat het leveren van erkenning en waardering – net als het leveren van zorg – maatwerk is opdat alle veteranen zich gezien en gewaardeerd weten. Dit vraagt blijvende inzet van het ministerie van Defensie en de organisaties die betrokken zijn bij de uitvoering van het beleid op dat gebied.

De commissie is op basis van het rapport tot de conclusie gekomen, dat de Nederlandse regering een collectief gebaar van erkenning en waardering zou moeten maken in de richting van de veteranen van Dutchbat III. Bij dit vraagstuk weegt de commissie mee dat de Nederlandse regering destijds het politieke besluit heeft genomen voor de inzet in Srebrenica.

De missie van Dutchbat III was in meer dan één opzicht bijzonder en in die zin onvergelijkbaar met andere missies. Enerzijds vanwege de dramatische omstandigheden waarin de eenheid in juli 1995 kwam te verkeren en van haar het onmogelijke werd gevraagd; anderzijds vanwege de uitkomsten van dit onderzoek, waaruit blijkt dat de gevolgen van deze dramatische omstandigheden wat betreft de behoefte aan erkenning, waardering en zorg voor deze groep veteranen significant verschillen in vergelijking tot veteranen van andere missies.

Het collectieve gebaar moet twee elementen bevatten.

Allereerst een duidelijke verklaring van Defensie als werkgever en de Nederlandse regering als opdrachtgever, die tegemoetkomt aan het ervaren gebrek aan erkenning en waardering van Dutchbat III-veteranen voor de uitzonderlijke omstandigheden waarin men medio jaren negentig moest opereren en de nasleep ervan.

Daarnaast is, alles overwegende, naar het oordeel van de commissie een symbolisch bedrag op zijn plaats, dat gelijk is voor elke veteraan die deel uitmaakte van Dutchbat III.

Deze twee elementen, een duidelijke verklaring en een symbolisch bedrag, zijn naar het oordeel van de commissie onlosmakelijk met elkaar verbonden.

De volgende overwegingen liggen hieraan ten grondslag. De eenheid kwam met de aanval op de enclave en de gevolgen daarvan in omstandigheden terecht waarvoor men niet was toegerust en zowel de Verenigde Naties als de internationale gemeenschap niet in staat waren het tij te keren, inclusief het ontbreken van adequate luchtsteun. De dramatische

afloop kent geen vergelijk met welke andere vredesmissie dan ook met Nederlandse inzet. Bovendien kregen alle betrokken militairen van Dutchbat III na terugkeer in Nederland te maken met tendentieuze berichtgeving waardoor zij in een negatief daglicht kwamen te staan. Ten onrechte werd de indruk gewekt dat zij medeschuldig zouden zijn aan de dramatische afloop en zelfs soms medeverantwoordelijk werden gehouden voor de genocide die in de dagen na de val buiten de enclave en buiten het gezichtsveld van Dutchbat III heeft plaatsgevonden. Toenmalig minister van Defensie Hennis verwoordde het tijdens haar toespraak op Veteranendag 2016 als volgt: "Terwijl andere landen weigerden, besloot Nederland te gaan. En Dutchbat ging, zonder adequaat te zijn voorbereid op de specifieke omstandigheden, met onvoldoende middelen en capaciteiten, een zwakke informatiepositie, om vrede te handhaven waar geen vrede was. Een opdracht die reeds op voorhand onuitvoerbaar was." Vele onderzoeken, zowel nationaal als internationaal, hebben jaren na dato de feitelijkheden geduid, daarbij de gebeurtenissen in context geplaatst en duidelijk gemaakt dat Dutchbat III niet verantwoordelijk mag worden gehouden voor de val van de enclave Srebrenica.

De commissie realiseert zich dat op grond van de genoemde overwegingen de hoogte van het symbolische bedrag niet eenvoudig te kwantificeren is. De commissie is van oordeel dat een bedrag van 5000 euro (belastingvrij) voor elke Dutchbat III-veteraan passend is naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid. Daarbij is een balans gezocht tussen enerzijds de geloofwaardigheid van het gebaar naar de betrokken militairen van Dutchbat III en hun thuisfront en anderzijds terughoudendheid die past in de bredere context van de gevolgen van de gebeurtenissen voor anderen.

De commissie benadrukt dat deze toekenning van een symbolisch bedrag geheel en volledig losstaat van de vastgelegde afspraken en regelingen zoals de Regeling ereschuld veteranen, de Veteranenwet, het Veteranenbesluit en andere ondersteunende maatregelen; de vigerende regelgeving blijft beschikbaar voor individuele gevallen. De commissie onderkent daarbij dat er op dit vlak al het nodige is gedaan.

Aanbeveling 7: Dutchbat III-veteranen verwachten aanvullende initiatieven op het gebied van erkenning en waardering. De commissie is van oordeel dat een collectief gebaar op zijn plaats is. Dit collectieve gebaar moet tegemoetkomen aan het ervaren gebrek aan erkenning en waardering, gelet op de uitzonderlijke omstandigheden waarin het nagenoeg onmogelijke van hen is gevraagd. Voorts heeft onjuiste beeldvorming in de jaren na de missie bijgedragen aan onvoldoende gevoelde steun en erkenning. Het onderzoek "Focus op Dutchbat III" toont aan dat deze veteranen tot de dag van vandaag de gevolgen daarvan met zich meedragen. Zoals eerder vastgesteld kan Dutchbat III niet verantwoordelijk gehouden worden voor de genocide die buiten de enclave heeft plaatsgevonden.

Allereerst is een duidelijke verklaring van Defensie als werkgever en de Nederlandse regering als opdrachtgever op haar plaats, die tegemoetkomt aan het ervaren gebrek aan erkenning en waardering van Dutchbat III-veteranen.

Daarnaast is, alles overwegende, naar het oordeel van de commissie een symbolisch bedrag op zijn plaats van 5000 euro (belastingvrij) voor elke veteraan die deel uitmaakte van Dutchbat III, of indien de veteraan is overleden zijn/haar nabestaanden.

Deze twee elementen, een duidelijke verklaring en een symbolisch voor iedere Dutchbat III-veteraan gelijk bedrag, zijn naar het oordeel van de commissie onlosmakelijk met elkaar verbonden.

5. Tot slot

De commissie heeft zich in deze nota beperkt tot zeven aanbevelingen. Het onderzoeksrapport, andere recente onderzoeken en aanbevelingen van de Inspecteur-Generaal der Krijgsmacht en de Veteranenombudsman geven naar oordeel van de commissie daarnaast voldoende aanknopingspunten om de erkenning, waardering en zorg voor veteranen te verbeteren. Hetzelfde geldt uiteraard voor de uitkomsten uit de standaard verbeterprocessen van de betrokken organisaties op dat gebied. De commissie roept het ministerie van Defensie en de betrokken organisaties op om de aanbevelingen en overige verbeterpunten voortvarend op te pakken en uit te voeren. De commissie is daarbij van mening dat voortdurende aandacht voor de implementatie, controle en naleving van de Veteranenwet en het Veteranenbesluit voor de doelgroep die het betreft van groot belang is. Dit betreft ook onze aanbevelingen bij dit onderzoeksrapport.

De commissie spreekt de hoop uit dat de uitkomsten van dit onderzoek "Focus op Dutchbat III" en haar aanbevelingen recht zullen doen aan de betrokken veteranen en, hoe beperkt wellicht ook, bijdragen aan verdere verwerking, maar ook dat ervan geleerd kan worden voor toekomstige missies.

De commissie sluit af met haar diepe respect en waardering uit te spreken voor de offers die de veteranen en hun thuisfront hebben gebracht vanwege hun inzet in dienst van ons Koninkrijk. Dit geldt voor de veteranen en het thuisfront van Dutchbat III waarop dit onderzoek zich richtte, maar ook veteranen en hun thuisfront van andere missies. De Nederlandse samenleving is jegens hen schatplichtig; zij allen verdienen onze erkenning, waardering en zorg.

Bijlage 1. Aanleiding, uitgangspunten, doel- en vraagstelling van het onderzoek

1. Aanleiding

Ruim twintig jaar na de militaire uitzending in het kader van UNPROFOR / voormalig Joegoslavië, worden door Dutchbat III-veteranen problemen in het dagelijks leven als gevolg deze uitzending ervaren. Deze problemen hebben onder andere betrekking op de onderwerpen erkenning, waardering en zorg.

Defensie wil nader onderzoek onder Dutchbat III-veteranen uit laten voeren. Gebaseerd op zowel het advies van de Raad voor civiel-militaire Zorg en Onderzoek (RZO) als op de resultaten van een verkenningsfase, is een programma van eisen voor het onderzoek opgesteld. Defensie is opdrachtgever van het onderzoek.

2. Uitgangspunten van het onderzoek

De focus van het onderzoek ligt op het beschrijven van de huidige situatie van Dutchbat III-veteranen. Het onderzoek moet de huidige behoeften van Dutchbat III-veteranen op het gebied van erkenning, waardering en zorg in kaart brengen en beschrijven wat eventueel voor de doelgroep in de toekomst (aanvullend) kan worden gedaan. Waarheidsvinding met betrekking tot de politieke en militaire feiten in relatie tot de missie van Dutchbat III is geen onderwerp van onderzoek. De doelgroep van het onderzoek bestaat uit de militairen die in de periode van 6 januari 1995 tot en met 14 juli 1995 deel hebben genomen aan de operatie Dutchbat III. Dit is dezelfde doelgroep die in aanmerking kwam/komt voor het Draaginsigne Dutchbat III.

3. Doelstellingen en centrale vraagstelling en onderzoeksvragen

Het onderzoek Dutchbat III heeft als doelstellingen:

1. Inzicht krijgen in de aard en oorzaken van de specifiek voor Dutchbat III-veteranen geldende problemen en zorgbehoeften, en hoe deze zich onderscheiden van uitzendinggerelateerde problemen die bij andere missies voorkomen;
2. Inzicht krijgen of en in hoeverre huidige partners en kinderen als gevolg van deze uitzending specifieke problemen hebben gekregen en hoe deze zich onderscheiden van uitzendinggerelateerde problemen die bij andere missies voorkomen;
3. Het benoemen van effectieve oplossingsrichtingen voor (de kern van) de problemen van de Dutchbat III veteranen.
4. Inzicht krijgen in de behoefte van Dutchbat III-veteranen op het gebied van erkenning en waardering en de oorzaak van deze behoefte.
5. Beschrijven van 'lessons learned' voor toekomstige missies.

De doelstellingen hebben geleid tot een centrale vraagstelling van het onderzoek.

Hoe komt het dat 20 jaar na dato een deel van de Dutchbat III-veteranen nog steeds problemen ervaart in het dagelijks leven en welke oplossingen zijn er om die problemen effectief aan te pakken? De oplossingen dienen recht te doen aan de behoeften van Dutchbat III-veteranen en te passen binnen de beschikbare middelen en mogelijkheden van Defensie.

Deze centrale vraag is uitgewerkt aan de hand van onderstaande onderzoeksvragen:

1. Hoe ervaren Dutchbat III-veteranen hun huidige kwaliteit van leven?
2. Wat is de huidige behoefte aan zorg en steun van Dutchbat III-veteranen?
3. Wat zijn de ervaringen en huidige behoeften van Dutchbat III-veteranen op het gebied van erkenning en waardering?
4. Wat is de kwaliteit van leven en zorgbehoefte van de partner en/of kinderen in relatie tot de uitzending van de Dutchbat III-veteraan?
5. Welke verschillen bestaan er tussen Dutchbat III-veteranen en veteranen van andere missies op basis van kwaliteit van leven, erkenning en waardering en zorgbehoeften? Zijn er verschillende groepen te onderscheiden binnen het Dutchbat III-cohort?
6. Welke lessen rondom kwaliteit van leven, zorg, erkenning en waardering kunnen uit dit onderzoek worden getrokken (ook met het oog op toekomstige missies)?

Bijlage 2. Opdracht aan de begeleidingscommissie

Instellingsbeschikking BS2019016060

[...]

Artikel 1. Opdrachtgever en commissieleden

Als opdrachtgever in de zin van dit besluit fungeert de Hoofddirecteur Personeel (HDP). De onafhankelijke voorzitter van de begeleidingscommissie van het onderzoek is de heer drs. H. Borstlap.

De begeleidingscommissie bestaat naast de voorzitter uit maximaal 9 onafhankelijke leden. Deze leden zijn deskundig op het gebied van onderzoek en wetenschap of hebben een relatie met het veteranenveld en/of de onderzoekspopulatie. De leden van de begeleidingscommissie worden in overleg tussen de voorzitter en de HDP vastgesteld en, namens mij, door de HDP benoemd.

De commissie wordt secretariaal ondersteund vanuit Defensie door de afdeling veteranen en post- actieven, onderdeel van het Dienstencentrum Personele Zorg van het Defensie Ondersteuningscommando.

Artikel 2. Taken begeleidingscommissie

Een onafhankelijk onderzoek is ingesteld om inzicht te geven in de eventuele problemen en oorzaken daarvan die Dutchbat III-veteranen ruim twintig jaar na hun uitzending (nog steeds) ervaren in het dagelijkse leven. Het onderzoek moet daarnaast leiden tot advies met betrekking tot nadere activiteiten die eraan kunnen bijdragen de problemen van Dutchbat III-veteranen te verminderen. De oplossingen dienen recht te doen aan de behoeften van Dutchbat III-veteranen binnen de beschikbare middelen en mogelijkheden van Defensie.

De begeleidingscommissie van het onderzoek naar de (zorg)behoefte van Dutchbat III-militairen ziet erop toe dat het onderzoek conform het goedgekeurde voorstel wordt uitgevoerd. Daarnaast bewaakt de commissie de kwaliteit van het onderzoek en speelt een rol bij de ondersteuning van het onderzoek.

De begeleidingscommissie geeft duiding aan het onderzoeksrapport van de onderzoeksinstelling en geeft de opdrachtgever van het onderzoek advies en aanbevelingen.

Artikel 3. Bevoegdheden begeleidingscommissie

De commissie is bevoegd tot het verrichten van die handelingen die de commissie voor de begeleiding van het onderzoek noodzakelijk acht.

De commissie wordt door de opdrachtgever in de gelegenheid gesteld om de activiteiten uit te voeren die volgens de commissie voor de uitvoering van haar taken noodzakelijk zijn. Medewerkers van het ministerie van Defensie zijn gehouden medewerking te verlenen aan de commissie.

De opdrachtgever faciliteert waar mogelijk de commissie bij de begeleiding van het onderzoek, met name bij het leggen van contacten en het maken van afspraken met relevante instanties/actoren die buiten de defensieorganisatie een rol spelen bij de zorg voor veteranen.

De begeleidingscommissie kan onafhankelijk van de opdrachtgever haar taken uitvoeren.

[...]

Artikel 5. Rapportage en informatieverstrekking

De rapportage van de bevindingen van het onderzoek moeten uiterlijk 1 september 2020 aan de HDP worden aangeboden. De HDP biedt de bevindingen aan aan de begeleidingscommissie.

De begeleidingscommissie geeft duiding aan het onderzoeksrapport van de onderzoeksinstelling en geeft de opdrachtgever van het onderzoek schriftelijk advies en aanbevelingen in lijn met de taken van de begeleidingscommissie zoals geformuleerd in artikel 2 van deze beschikking.

De commissie behandelt alle verzamelde informatie die zij ontvangt personeelsvertrouwelijk.

[...]

Bijlage 3. Samenstelling begeleidingscommissie

Drs. H. (Hans) Borstlap (voorzitter)
Voormalig lid van de Raad van State.

Dr. J. (Jacco) Duel
Senior medewerker kennis en onderzoek bij Stichting het Veteraneninstituut.

Drs. A.M.C. (Angelien) Eijsink
Zelfstandig adviseur, o.a. voorzitter van de Onafhankelijke Commissie Integriteit Financiën en voorzitter Raad van Toezicht CAOP; woordvoerder defensie Tweede Kamer van 2003-2017.

Drs. M.L. (Maria) Henneman
Directeur/eigenaar Henneman Strategies BV (o.a. crisiscommunicatie) en oud journalist.

Kolonel arts (KLu) b.d. drs. G.D. (Gerry) Kremer
Gepensioneerd en werkzaam als medisch adviseur in letselschadezaken; van februari t/m juli 1995 kolonel arts chirurg bij Dutchbat-III; bestuurslid Vereniging Dutchbat 3.

Generaal-majoor C.J. (Kees) Matthijssen, MSS
Voormalig Plaatsvervangend Commandant Landstrijdkrachten; thans Deputy Chief of Staff Plans NATO Allied Joint Force Command Brunssum; compagniescommandant bij Dutchbat III.

Prof. dr. P.L. (Pauline) Meurs
Hoogleraar bestuur van de gezondheidszorg, Erasmus Universiteit Rotterdam;
wetenschappelijk directeur Erasmus Centrum voor Zorgbestuur.

O.M. (Olaf) Nijeboer
Zelfstandig auditor en adviseur op het gebied van informatiebeveiliging en privacy; korporaal monteur verbindings- en overig elektrisch materieel bij Dutchbat III; bestuurslid Vereniging Dutchbat 3.

Brigade-generaal b.d. H.J. (Hein) Scheffer
Voorzitter Veteranen Platform.

Prof. dr. J. (Jaap) van Weeghel

Wetenschappelijk directeur van Phrenos, landelijk kenniscentrum voor ernstige psychische aandoeningen; emeritus bijzonder hoogleraar 'Participatie en rehabilitatie van mensen met psychische aandoeningen' bij departement Tranzo, Tilburg University.

